

A KIS HERCEG FRANCIA NYELVŰ 'TOVÁBBÍRÁSAI'

NAGY L. JÁNOS

A következőkben olyan szövegekről lesz szó, amelyekben francia anyanyelvű iskolások Saint-Exupéry meséjét írják tovább. Ez a befogadás elemzését teszi lehetővé; mint látni fogjuk, kétféle befogadás analízisét. Előbb a szövegek keletkezésével, ez után az írásbeli munkák jellemzésével, majd értékelésükkel foglalkozunk; végül a lehetséges következtetésekkel zárjuk a gondolatmenetet.

1. A „*Nyelvünkben élünk*” című országos anyanyelvi verseny résztvevői számára BENKES ZSUZSA 1995-ben az alábbi feladatot adta.

Olvasd el – vagy ha már olvastad, olvasd el újra – Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című könyvét!

Emlékezz vissza annak a hat bolygónak a történetére, amelyeket a kis herceg az előtt látogatott meg, mielőtt a hetedik bolygóra, a Földre érkezett volna!

1. *Találj ki Te is egy bolygót*, ahol szerinted még járhatott volna a kis herceg! Meséld el írásban, mi történt ezen a bolygón a mi kis hősünkkel! A Te történetedet kézirással, három A/4-es oldalon fogalmazd meg.

2. Készíts egy oldalnyi kézzel írt indoklást arról, hogy miért éppen arra a bolygóra vitted a kis herceget!

(*Nyelvünkben élünk. Útmutató és feladatgyűjtemény...*, OKSZI, Budapest, 1995.)

1.1. A siker nyomán érkezett a kérés FRANÇOIS WIOLAND professzorhoz, a strasbourgi *Université des Sciences Humaines* dékánjához: francia iskolásokhoz is juttassa el – a francia nyelvű – feladatot, ők is írjanak arról, milyen bolygóra vinnék el Saint-Exupéry világhírű hőstét. Ennek nyomán néhány hét múlva érkeztek a kész munkák. A teendők a fenti magyar anyag francia nyelvű változatában:

Le Petit Prince et les Planètes

Lis, s'il te plaît, le Petit Prince d'Antoine de Saint-Exupéry ou si tu l'as déjà lu, relis-le.

Souviens-toi de l'histoire des six planètes, lesquelles le Petit Prince a visitées avant d'arriver à la septième, sur la Terre.

1. Devine, toi aussi, une planète où selon toi le Petit Prince aurait pu aller. Raconte – à l'écrit – ce qui aurait pu se passer avec notre petit héros sur cette planète.

Il est important que ton histoire soit de ta main, en trois pages A/4 maximum. (Il n'est pas souhaitable de la mettre à l'ordinateur!)

2. Indique tes motifs dans une page pourquoi tu as conduit le Petit Prince directement à cette planète imaginaire.

A harmincnégy kézírásos fogalmazást hatodikos liceumi tanulók írták. Az alábbiakban kiemelünk közülük nyolcat, s néhány érdekesebb vonásukra utalunk. A keresztnevet közöljük, zárójelben az életkor megjelölésével. A figyelemreméltó tanári megjegyzéseket is említjük. A dolgozatokra maximum 20 pont volt adható, az itt bemutatottak pontértéke 7 és 18 között van. Az itteni sorrendjük emelkedő pontértékeket követ.

Nicolas (11)

Miután elmondja, mit látott kis hősünk korábban a hat bolygón, említve Saint-Exupéry meséjéből a jellegzetes alakokat, a hetedik bolygót sokkal nagyobbnak láttatja, s egy sötét barlang, egy tó, egy félelmetes erdő borzongató képét írja le. Ez a bolygó egy szörny, a *Sárkánykigyó* hazája. Ez a szörnyeteg megette a „baráit”, s a kis herceg is menekülni kénytelen előle. Rózsája tanította meg úszni: átússza a tavat. A megoldást az „altatófa” segíti elő: egy órára álomba meríti azt, akit az ágak megszúrnak. Az ideiglenszen elaltatott szörny nem állta már útját hősünknek: távozott a Földre.

Az egyetlen strasbourg-i munka ez, amelynek illusztrációja is van: *Nicolas* lerajzolja a Sárkányt. A grafitskicc szörnyetege olyan, mintha Petőfi *János vitézéből* ismernénk.

A tanári megjegyzés inkább csak a külalak rendezettségét dicséri, a szövegszerkesztés és a stílus hiányosságait jelöli meg.

Blandine (12)

A dolgozat igen szellemes: a *Feltaláló* bolygójára vezeti a kis herceget. A Feltalálót szerszámai, eszközei segítik. A herceg kérdezi, hogy autót vagy kerékpárt készítenek-e a bolygón. Meglepetéssel veszi tudomásul, hogy sem az egyiket, sem a másikat nem találhatja meg itt: hiányzik hozzá a konstruktőr és a szerelő. A Feltaláló érdeklődik a kis herceg bolygója iránt, s ő említi vulkánjait meg rózsáját is. Idézzük a folytatást.

- Mi nem gyártunk virágot – szakította félbe a felnőtt.
- Miért? Hiszen ez a legszebb!
- Mert a virágok a természetben élnek, és maguktól szaporodnak.

Arra a kérdésre, hogy miért választotta Blandine ezt a bolygót, úgy válaszol, hogy korunkhoz közel áll a téma, és mindennapjaink része.

Thomas (11)

A fogalmazásban a hosszabb első rész az előzményeket, Saint-Exupéry bolygóinak ismertetését foglalja össze. A hetedik bolygón hőse igen sok hasonlóságot talált a Föld viszonyaival. A tavak, hegyek, erdők, alföldek világában jól érzi magát. *Majmok* lakják a bolygót, s emberként beszélnek, dolgoznak. A kis herceg összebarátkozik velük. Megállapítja, hogy a négylábúak intelligenciája magasabb szintű, mint az embereké: sokat tanul tőlük.

A tanári értékelés teljesen elfogadhatónak minősíti a munka első részét, de hiányosnak mondja a második felét: erre kevesebb energiát fordított a tanuló.

Christian (11)

Kissé szervesen összefoglalt előzmények (az előző hat bolygó ismertetése) után a hetedik bolygó aranyfényben úszik, sötétsárga völgyekkel; az óriási fák gyümölcse kis házikó alakú. A lakók sárga hátú lények, repülnek egyik fáról a másikra. A fénylő tárgyak királya is fán lakik, egy óriási fennsík formájú magaslaton, ahonnan ezernyi kilométerre látni. A király biztosítja a fényt köröskörül más bolygóknak. *'Ez egy Nap'* – fejeződik be a dolgozat – befejezés nélkül.

A tanári értékelés ezt a befejezetlenséget veti fel, s a szereplők és viszonyaik leírását hiányolja.

Marie-Noëlle (11)

A dolgozat hetedik bolygója a *Szőnyegszövő* bolygója. Ennek révén a tanuló mind a természeti motívumokat, mind az alkotói ötleteket megörökíti. A bolygó egyetlen lakójaként persze nemigen adhatná el munkáit a mester, ezért a tanuló elviszi őt a herceggel együtt az előzőleg megismert bolygókra, hogy vásároljanak a Saint-Exupérynél megismert figurák is szőnyeget. Ha a mestertől a kis herceg nem vesz is árut, addig sincs a mester egyedül, amíg kis hősrünk ott tartózkodik.

A tanári értékelés ügyesnek minősíti a párbeszédet, s kissé hiányolja a környezet jellemzését.

Eric (11)

Az Aranybolygó fogadja a kis herceget ebben a munkában. A mindent elöntő és átfozó aranszín a virág színe is. Hiába fordul a herceg a virághoz, hiába szól elragadtatással arról, mennyire tetszik neki a virág, a környezet – senki és semmi nem válaszol neki. Rideg ez a bolygó, nem is érdekli többé. A Földre távozik, ahol barátokra találhat, ahol a Rókéval ismerkedik meg. Boldog lesz, és úgy dönt, hogy a Földön marad, baráti környezetben.

A tanári értékelés nagyon eredetinek tartja a második részt, ehhez képest elnagyoltanak az elsőt.

Alexandra (11)

A *Cukrász* bolygójára kalauzol bennünket a dolgozat. A különbnél különb torták, sütemények közül szeretne vásárolni a kis herceg, de nincs pénze. A fogalmazás párbeszédei arról szólnak, milyen tárgyakkal fizethetne a finomságokért. A kalapját, a családban apáról fiúra öröklődő gyűrűjét kéri tőle a cukrász. (Lám, a kis herceg családja is megjelenik.) Minthogy azonban nem jön létre az üzlet, dolgvégezetlen távozik – s az utolsó mondatot a tanár fejezi be: *'hogyan megérkezzék a Földre.'*

Az értékelés különösen a jó nyelvi és stílusbeli minőségre utal.

A legeredetibb ötlet: a dolgozat a *Rajzoló* bolygójára viszi a kis herceget. A Rajzoló egyedül él, nincs kit rajzoljon. Amint találkozik hősünkkel, megőrül annak, hogy végre lerajzolhat valakit. Szellemes a chiasmus: amíg megvoltak a ceruzái, nem volt kit rajzoljon; most van kit rajzolnia, de nem találja a ceruzákat. Nem nagy a bolygó, megleglik a színes rajzeszközöket: több száz lapot készít a Rajzoló a kis hercegről. Hogy változatos legyen, minden egyes lapra más háttérrel, más díszletet ad. S hogy a távozó herceg ne szenvedjen hiányt semmiben: a sivatagos háttérben elhelyez egy kutat is.

Fontos az indoklás: 'Azért választottam ezt a bolygót, mert a történet eredeti (valóban az! – N. L. J.); és szeretem a rajzot, mert lehetővé teszi, hogy feltaláljunk magunknak egy saját világot.'

A tanári értékelés ezt a munkát minősítette a legjobbnak, a 20 pontból 17-18-at adott rá.

1.2. A fogalmazásokról általában megállapíthatjuk, hogy

- a diákok fegyelmezetten tagolják az írásukat; gondosan, kivétel nélkül bekezdésekbe szerkesztett szövegmondatokat írnak;
- a gondolataik bevezetése tömören összefoglalja, amit a kis hősről olvastak Saint-Exupérytől, sőt gyakran Saint-Exupéryről, az emberről, a pilótáról;
- a szövegmondatok egymáshoz szerkesztése változatos képet mutat: a *narráció* váltakozik az *elbeszélés párbeszéddel* formával is, az önmagában álló *dialógussal* is (ebben az utóbbi esetben is a bevezető, az előzményeket tárgyaló rész narratív);
- a tanulók poénra törekednek a szerkesztésben, ennek a poénnak a színvonala változó.

A fentiekből is valószínűsíthető, hogy a sikerültebb munkákat kaptuk Strasbourgból.

2. A következőkben sajátos elágazást mutatunk be a közismert francia író meséjének befogadásai közül. Elágazást, hiszen sem nem csupán verbális folytatásról van szó, sem nem csak a mese fogadtatásának illusztrációjáról. S még egy megszorítás: nem az egész szöveggel, hanem mindössze a 21. fejezettel van kapcsolatban az alábbi „továbbírás”. A kis munkák a világhírű mesének olyan fogadtatásai, amelyek a szerző-befogadókra és Saint-Exupéryre egyaránt jellemzőek. Számuk huszonnnyolc.

2.1. Az alább tárgyalandó szövegek létrejöttében kiemelendő a szerepe KOBERSKI ÉVA professzornak, az *Université de Mons-Hainaut* (Belgium) tanárának. Ő közvetítette kérésünket a belgiumi *Nouvelles*-be, az elemi iskolába.

Nouvelles mintegy 6 km-re fekszik Mons városától, mintegy 350 lakója közül sok az iskolás, kb. 40-50. Az ide járó, a feladatot készítő gyermekek 4 és 11 év közöttiek; a nekünk elküldött szövegeket 7-11 évesek írták-rajzolták. A szövegek úgy jöttek létre, hogy a mese 21. fejezetét a tanítók olvasták két alkalommal, s ez alatt az idő alatt készültek a munkák. A kézzel írt fogalmazások kivétel nélkül illusztrációt is kaptak: a skicceket színes ceruzával rajzolták a diákok. Az 1996 áprilisában lebonyolított szegedi

konferencián egy tablónyi nouvelles-i munkát a kiállításon is megtekinthettek az érdeklődők. A továbbiakban előbb a 21. fejezet rövid jellemzését, ez után a fogalmazások közül hatnak a verbális részét adjuk, ezt követően a naiv rajzok néhány sajátosságát tárgyaljuk, végül egy-egy kínálkozó tanulságot említünk.

2.1.1. Mielőtt magukat a fogalmazásokat tekintenénk, érdemes magának az adott fejezetnek főbb vonásait szemügyre vennünk. A fejezetben csupán hat szövegmondat nem része idézetnek, s nem idéző mondat; az összes többi idézetben szerepel. Lényegében tehát dialógusok sorozata ez az anyag. Ezt olvasták föl a pedagógusok, ezért az elhangzó gondolatok párbeszédes formája is hatott a tanulókra.

A kis herceg meséjének ez a fejezete számos olyan részletet tartalmaz, amelyek szállóigévé váltak. Ezek a hatásos megnyilatkozások a diákoknak felolvasott formában is kiemelked(het)tek a környezetükből: bizonyára több esélyük volt arra, hogy bekerüljenek a tanulói szövegekbe. Ilyenek például:

Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.

A beszéd csak félreértések forrása.

... jól csak a szívével lát az ember.

A tanulók számára fontosak a 21. fejezet szereplői. A kis herceggel az itt megjelenő róka beszélget. Kettejükön kívül a megszólalások során a rózsák jelennek meg (néma szereplőkként, hiszen beszél hozzájuk a kis herceg, összehasonlítva az ő rózsájával), a róka pedig az embereket (köztük a vadászokat), a tyúkokat, a sárgálló búzát említi. A narrátor szövegében egy almafa is szerepel. (Mindezek fontosak lesznek az illusztrációk vizsgálatában is.)

A fejezet a barátságról szól, arról, hogyan kössünk barátságot. A francia nyelvű anyagban központi szerepben van az „*apprivoiser*” (‘megszelidít’) ige. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ez az ige a kb. négy kis oldalnyi részben tizenhat (!) alkalommal fordul elő, s ezenkívül még kétszer az értelmére utaló „*créer des liens*” (‘kapcsolatot létesíteni’), nem is szólva a tartalmi leírásokról. Ugyanakkor a kis dolgozatokban nem szerepel az *apprivoiser*.

2.2. Ami a munkák verbális részét illeti, a tanulók többsége tartalmi idézeteket ír az adott fejezet anyagából. Például: „*A kis herceg azt mondta, ...*”; „*A róka azt válaszolta, ...*” stb. Ezeknek a gondolatmenete a „*Legyünk barátok.*”-tól az „*És akkor barátok lettek*”-ig halad. Nem véletlen az ilyen megoldások gyakorisága, hiszen Saint-Exupéry szövegében is ezt olvashatjuk:

– Qui es tu? Dit le petit prince. Tu es bien joli...

– Je suis un renard, dit le renard.

Érdekes, hogy nem csak a kis hercegnek okoz gondot az „*apprivoiser*” értelmezése: kis nouvelles-i barátaink nem használják ezt az igét. Ezzel szemben gyakran jelennek meg szövegmondataikban a természeti környezetre utaló részletek: pázsit, játszótér, gyümölcsös, rét; a játékokra utaló momentumok: labda, más játékszerek stb. („*Viens*

jouer avec moi...”) S még egy feltűnő sajátosság: gyakran megjelenik a varázsló. Néha nevesítve: Merlinként.

Gaëtan (10)

Azt a megoldást választja, hogy egy varázsló segítségével az új bolygóra repül a kis herceg. A bűvész gyakorlatokat végzett: hősünkhöz beszélt egy ajtó. A csodát kereső herceg kérdésére: hogyan csinálta a bűvész, a válasz mindössze ennyi: ‘Gyakorolok.’

A rajzon az ajtó, belerajzolt arccal, a mágus, a herceg és egy könyv (!).

Antoine (11)

A dolgozat írója egész munkájának középpontjába az állatokat állítja. Az ő bolygóján található a világ sok-sok állata (a tanuló láthatólag szereti az élő és élettelen természetet). Az állatok szeretik a madarakat. A madarak félnek a vadásztól: elrepülnek, s felviszik magukkal a herceget is, hogy messzire lásson.

A rajzon madarak viszik fölfelé a kis herceget, mellette a Nap, a Föld és egy szép zöld bolygó: az állatok bolygója.

Jean-François (11)

A fogalmazás két bolygóról szól: az egyik az árnyak bolygója („*ombre*”), a másik a világos bolygó („*claire*”). Fontos a szerepük a szemeknek: ők beszélnek a herceghez. Bemutatják neki lakásukat: egy dobozt, benne a papát, mamát. Hívják hősünket a fényes bolygóra. A herceg bele is egyezik – de előbb szólnia kell a szüleinek.(!)

A rajzon két barna szem, mellettük a doboz = ház: a lakótelepi lakások képe.

Marie-Aline (10)

A történet indításában a beszélő virágot találjuk: az ő bolygójára érkezik a kis herceg. Mellettük megjelenik a beszélő fa, ágáról szakíthat almát hősünk. A mezőn emberek játszanak: fejen járnak, lábbal felfelé. A játékszer, a sárga-zöld labda is beszél. Ő is elszáll, senki sem marad játszani a herceggel. Ekkor megjelenik Merlin, a varázsló – és barátok lesznek.

A rajzon a Nap, a sárga-kék labda, Merlin, a kis herceg és a fa (lombja emberi arc).

Elodie (11)

A kis herceget az ismeretlen bolygón a beszélő fa fogadja. A kis hős és a fa beszélgetése a barátság felajánlásával kezdődik, és ennek megkötésével fejeződik be.

A rajzon a fa, három felhő és a kis herceg látható.

A kis herceg és a róka is az új bolygóra utazik. Korunk gyermekeként a megérkezők örömét és játékát rövidre szabja a tanuló: a róka az elfoglaltságára hivatkozik ('Sok a dolgom. '), és elutazik.

A rajzon a Nap, három virág, két felhő, kékeszöld rét – de sem a róka, sem a kis herceg nem látható.

2.3. A rajzok tematikája is, megformálása is az életkorral (meg a munkák születésével) közvetlenül összefüggő egyszerűsítések eredménye. A fentebb felsorolt tematikus szereplők láthatók a skicceken. A legtöbb természetesen a rókát és a kis herceget ábrázolja, csakis az almafával, füves réttel együtt. Jelentős számban találjuk meg a rókával együtt adott vadászt, a hozzá illő puskával. Akad egy vadász a kutyájával is, amint éppen ló a rókára. (Úgy látszik, a kisdíák fantáziáját elsősorban a vadászat ragadta meg.) A varázsló a megszokott hosszú köpönyegben, csúcsos süvegben jelenik meg.

A színes ceruzák korlátozott lehetőségeiből adódik a skiccek színvilága: a kék (a kis herceg alakja, az ég, a felhők), a zöld (a fű, a fák lombja), a sárga (a nap korongja, a búzamező), a barna (a fa törzse, a vadász ruhája), a piros (a róka, esetleg a herceg arca, ruhája). A rózsák pirosak, egy-egy rajzon sárgák.

3. Az itt tárgyalt kétféle 'továbbírás' két különböző befogadást jellemez:

- Strasbourg diákjai hatodikos líceumi tanulók – a nouvelles-i gyerekek kissé fiatalabbak;
- a strasbourgi tanulók az egész mese tartalmát használják fel, sőt van közöttük, aki más háttérismereteket is alkalmaz (például Saint-Exupéryről), az ismeretek közvetetten hatnak a szövegalkotókra – a belga gyerekek csupán a 21. fejezet felolvasásából veszik munkájuk alapját, ennek közvetlen hatására írnak-rajzolnak;
- Strasbourgban (egy kivétellel) csak verbális szövegek születnek – Belgiumból verbális és grafikai összetevőkből álló multimediális szövegeket ismertünk meg (jegyezzük meg: az eredeti is illusztráltan jelent meg, bár a felolvasás csak hangzó médiumot tartalmazott);
- a strasbourgi gyerekek *bevezetés – tárgyalás – befejezés* tagolása jellemző – a belga gyerekek elsősorban dialógusokat írnak;
- a strasbourgi gyerekek francia környezetben – a belgiumi tanulók frankofón, de belga környezetben élnek.

4. Összefoglalásul annyit mondhatunk, hogy a tárgyalt szövegek csekély száma miatt következtetéseink rendkívül óvatosan adhatók meg. A tíz év körüli tanulók az adott életkorban elvárható módon reagálnak a befogadás feladatára. A csak verbális fogalmazások a fogalmazástanítás tagoló és poénra szerkesztő törekvését példázzák. A multimediális szövegekben az egyszerű párbeszéd és egyszerű rajzok együtteseit ismertük meg.

Kis számuk ellenére mindezek jól igazolják azt a tényt, hogy a befogadáskor a megértéshez szükséges háttérismereteket mozgósítja az értelmező.

THE CONTINUATIONS OF *LE PETIT PRINCE* IN FRENCH

JÁNOS L. NAGY

The author examined the reception of schoolchildren who had French as their mother tongue. In one group the students of the Strasbourg lycées describe to what planet they would take the hero of well-known tale: some imaginative compositions were given remarkable teacher feedback from the French colleague.

In the other group the pupils of Nouvelles in Belgium produced reflexions on the reception of Chapter 21. They also prepared illustrations to go with the half page long verbal part. Both materials prove that students today think over the tale of Saint-Exupéry's immortal hero with pleasure and at a high level.